نشریه آب و توسعه پایدار. شهریور ماه ۱۴۰۵
سال سیزدهم. شماره دوم (پیاپی ۴۰). صفحات ۹۹ تا ۱۱۰

Journal of Water and Sustainable Development. September 2026
Volume 13. Issue 2 (Serial No. 40). Pages 99 to 110

نوع مقاله | پژوهشی کاربردی

Document Type | Applied Research Article

ادراک و معناسازی آب در زیست‌جهان شهروندان برای مدیریت پایدار آب (مورد مطالعه افراد میانسال شهر اردبیل)

حسن بخشی زاده[1*]، رقیه علائی[2]

۱- استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
۲- استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، پردیس بنت الهدی صدر، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.
*رایانامه نویسنده مسئول: h.bakhshizadeh@uma.ac.ir

تاریخ دریافت ◄ ۱۴۰۴/۱۱/۲۵
تاریخ بازنگری ◄ ۱۴۰۵/۰۲/۱۵
تاریخ پذیرش ◄ ۱۴۰۵/۰۲/۱۹
تاریخ انتشار ◄ ۱۴۰۵/۰۶/۲۵

چکیده

موضوع آب در ایران و جهان فراتر از یک مسئله فنی و مدیریتی، ابعاد عمیق زیستی- اکولوژیک، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و معنایی دارد که درک آن مستلزم توجه به تجربه‌های زیسته کنشگران اجتماعی است. پژوهش حاضر، با رویکرد کیفی و مبتنی بر پدیدارشناسی تفسیری آلفرد شوتس، به بررسی ادراک و معناسازی آب در جهان زندگی شهروندان شهر اردبیل می‌پردازد. هدف مقاله، فهم نحوه معنابخشی شهروندان به آب و بررسی نقش این معناها در شکل‌دهی به نگرش‌ها، رفتارهای مصرفی و کنش‌های محیط‌زیست آنان است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری و با استفاده از ترکیبی از تقلیل پدیدارشناختی، کدگذاری باز و گزینشی تحلیل شدند. طبق یافته‌ها، آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، صرفاً یک منبع طبیعی نیست، بلکه پدیده‌ای چندلایه با بار معنوی، اخلاقی، دینی و هویتی است. برای نسل‌های میانسال و سالمند، معناهای مرتبط با آب ریشه در تجربه کم‌آبی، دشواری دسترسی، زندگی روستایی و آموزه‌های دینی-خانوادگی دارد. این معناها، در قالب مفاهیمی مانند نعمت الهی، امانت، طهارت، برکت و حیات بازنمایی می‌شود و به‌عنوان مکانیزمی درونی در تنظیم رفتار مصرفی و پرهیز از اسراف عمل می‌کند. هم‌زمان، یافته‌ها حاکی از کاهش قداست و معنویت آب در تجربه نسل‌های جوان‌تر است که تحت تأثیر دسترسی آسان، کالایی شدن آب و تضعیف انتقال ارزش‌ها بین نسلی قرار دارد. نتیجه‌گیری پژوهش نشان می‌دهد که نادیده‌گرفتن ابعاد معنایی و فرهنگی آب، اخلاق محیط‌زیستی و اثربخشی سیاست‌های مدیریت آب را تضعیف می‌کند. ازاین‌رو، پیشنهاد ادغام رویکردهای اجتماعی-فرهنگی با سیاست‌گذاری‌ها می‌تواند به مصرف مسئولانه و تحقق توسعه پایدار منابع آب کمک کند.

واژه‌های کلیدی: پدیدارشناسی تفسیری؛ جهان زندگی؛ معنا و ادراک اجتماعی آب؛ اخلاق محیط‌زیستی؛ مصرف پایدار آب.

Perception and Meaning-Making of Water in the Lifeworld of Citizens for Sustainable Water Management (Case Study of Middle-Aged People in Ardabil City)

H. Bakhshizadeh[1*], R. Alaei[2]

1- Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.
2- Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Bint Al-Huda Sadr Campus, Farhangian University, Tehran, Iran.

*** Corresponding, Author Email:** h.bakhshizadeh@uma.ac.ir

Received ▶ 14-02-2026
Revised ▶ 05-05-2026
Accepted ▶ 09-05-2026
Available online ▶ 16-09-2026

Abstract

The issue of water in Iran and the world is more than a technical and managerial issue; it has profound bio-ecological, economic, social, cultural, and semantic dimensions, the understanding of which requires attention to the lived experiences of social actors. The present study, with a qualitative approach and based on Alfred Schutz's interpretive phenomenology to examine the perception of water and the processes of meaning-making surrounding it in the lifeworld of citizens in Ardabil. The aim of the article is to understand how citizens give meaning to water and to examine the role of these meanings in shaping their attitudes, consumption behaviors, and environmental actions. Data were collected through semi-structured in-depth interviews and analyzed using a combination of phenomenological reduction, open, and selective coding. According to the findings, water in the lived experience of the participants is not simply a natural resource, but a multilayered phenomenon with spiritual, moral, religious, and identity-based burdens. For middle-aged and older generations, meanings associated with water are deeply rooted in experiences of water scarcity, difficulties in accessing water, rural life, and religious and family teachings. These meanings are represented in the form of concepts such as divine blessing, trust, purity, blessing, and life, and act as an internal mechanism in regulating consumption behavior and avoiding waste. At the same time, the findings indicate a decrease in the sanctity and spirituality of water in the experience of younger generations, which is influenced by easy access, commodification of water, and weakening of intergenerational value transmission. The conclusion of the study shows that ignoring the semantic and cultural dimensions of water weakens environmental ethics and the effectiveness of water management policies. Therefore, the proposal to integrate socio-cultural approaches with policymaking can help to consume water responsibly and achieve sustainable development of water resources.

Keywords: Interpretative Phenomenology, Lifeworld, Social Meaning and Perception of Water, Environmental Ethics, Sustainable Water Consumption.

How to cite this article:

Bakhshizadeh, H. and Alaei, R. (2026). Perception and Meaning-Making of Water in the Lifeworld of Citizens for Sustainable Water Management (Case Study of Middle-Aged People in Ardabil City). Journal of Water and Sustainable Development, 13(2), 99-110. https://doi.org/10.22067/jwsd.v13i2.2602-1501

مقدمه

آب در دوران معاصـــر بیش از آن‌که تنها یک منبع طبیعی فیزیکی باشد، به یکی از پیچیده‌ترین و پرتنش‌ترین پدیده‌های اجتماعی تبدیل شده است؛ بحران‌های کمبود، آلودگی و توزیع نابرابر آن نه فقط ناشـــی از عوامل محیطی، بلکه بازتابی از روابط قدرت، ساختارهای نهادی، الگوهای توسعه و منطق‌های اجتماعی (شـیوه و رفتار مصـرفی) مسـلط اسـت. در ایران نیز پژوهش‌های جامعه‌شناختی نشان می‌دهند که مسأله آب در پیوندی تنگاتنگ با توسـعه ناپایدار، تمرکزگرایی نهادی و غلبه برخی نگاه‌های فنی ـــ مهندسی صرف بر مدیریت منابع آب شکل گرفته و به یک مسأله اجتماعی فراگیر بدل شده است (سبزه‌ای و کولیوند، ۱۳۹۶؛ محمودی و همکاران، ۱۴۰۴). در این زمینه، مطالعات اخیر در «تحقیق اجتماعی آب» تأکید دارند که نگرش‌های جامعه‌شناختی به آب به اندازه دیدگاه‌های علم مطالعه آب یا انسان‌شناسی اهمیت دارد (March، ۲۰۱۶).

در ادبیات بین‌المللی، پژوهش‌ها به‌طور فزاینده‌ای بر اجتماعی بودن آب تأکید کرده‌اند. Abdullaev و Mollinga (۲۰۱۰) نشان می‌دهند که مدیریت آب واجد ابعاد اجتماعی ـــ فنی است و آب در شبکه‌ای از زیرساخت‌ها، نهادها و کنشگران انسانی و غیرانسانی جریان دارد؛ شبکه‌ای که تصمیم‌های فنی در آن همواره حامل پیامدهای اجتماعی و سیاسی است. این نگاه در پیوند با نظریه شبکه کنشگر Latour (۲۰۰۵) تقویت می‌شود؛ جایی که آب به‌عنوان «کنشـگر مادی» در شـکل‌دهی به نظم اجتماعی، روابط قدرت و نابرابری‌ها ایفای نقش می‌کند. از این منظر، آب نه یک عنصر منفعل، بلکه عاملی فعال در سازمان اجتماعی و حکمرانی اسـت (Schulz و Gros، ۲۰۲۴). آب صرفاً یک منبع فیزیکی نیست، بلکه در فرایندهای اجتماعی و رفتاری جای گرفته است؛ به‌گونه‌ای که کنش‌های انسانی هم نظام‌های آبی را شـکل می‌دهند و هم از آنها تأثیر می‌پذیرند. ازاین‌رو، توجه به ابعاد اجتماعی روابط انسـان و آب برای فهم شیوه‌های مرتبط با آب و امنیت آبی ضروری است (Conway، ۲۰۲۴).

در سـطح حکمرانی، Woodhouse و Muller (۲۰۱۷) با رویکردی تاریخی نشـان می‌دهند که بحران‌های کنونی آب حاصل مسیرهای خاص نهادی و منطق‌های توسعه‌ای است و بدون توجه به زمینه‌های اجتماعی و تاریخی، اصلاح حکمرانی آب ممکن نخواهد بود. به‌عنوان‌مثال می توان به شـکسـت بسـیاری از برنامه‌های رسـمی برای مدیریت مصـرف یا ابتر ماندن کمپین های غیررسمی و مردمی رفتار صحیح آب اشاره کرد.

به عبارتی، چالش‌های آب را نمی‌توان صرفاً از طریق یک بخش محدود و تخصصی آب حل کرد؛ بلکه این چالش‌ها مستلزم رویکردی میان‌بخشی و جامع هستند که ابعاد به‌هم‌پیوسته اجتماعی، زیسـت‌محیطی و اقتصـادی آب را به رسـمیت بشناسد (Mazzucato و Zaqout، ۲۰۲۴).

این یافته‌ها با ادبیات جامعه‌شناسی ایران (هاشمی، ۱۴۰۱) نیز همخوان اسـت که به طور مشـخص از ابتدای دهه ۱۳۷۰ شمسی این تلاش‌ها شروع شده و در دهه ۱۳۶۰ نیز ردپای این رویکرد وجود دارد. به‌گونه‌ای که مفاهیمی مانند «چرخه هیدرواجتماعی» بر پیوند تنگاتنگ آب، جامعه، نهاد و قدرت تأکید دارند و ضرورت گذار از نگاه صرفاً هیدرولوژیک به درک اجتماعی ـ نهادی آب را برجسته می‌سازند.

در کنار این رویکردهای نهادی و ساختاری، پژوهشگران اخلاق محیط‌زیسـتی و انسـان‌شـناسـی اجتماعی بر ابعاد فرهنگی، دینی و معنوی آب تمرکز کرده‌انـد. Strang (۲۰۲۰) نشـان می‌دهد که رودخانه‌ها و منابع آبی در طول تاریخ نه صـرفاً عناصر طبیعی، بلکه موجودیت‌هایی بوده‌اند که معنا و جایگاه آن‌ها در بستر کنش‌های تاریخی، نهادی، قدرت، زیرساختی و گفتمانی شـکل گرفته اسـت. این معناپردازی‌ها (تقدس و شـخصـیت‌بخشـی به رودخانه‌ها در جوامع پیشـاصـنعتی به صـورت رویکرد غالب و رایج تا تقلیل آن‌ها به «منابع» و «خـدمـات اکوسـیسـتمی» در نظـام‌هـای مـدرن) نقش تعیین‌کننده‌ای در نحوه تعامل انسـان با آب و در شـکل‌گیری اخلاق محیط‌زیسـتی معاصـر داشـته اسـت. از منظر انسان‌شناختی (Wateau، ۲۰۱۱)، این معناها نه‌تنها هویت‌های جمعی را می‌سـازند، بلکه رفتارهای محیط‌زیسـتی، الگوهای مصـرف و میزان مسـئولیت‌پذیری اجتماعی در قبال آب را نیز جهت می‌دهند.

آب نه‌تنها بر اسـاس مطلوبیت اقتصـادی آن ارزش‌گذاری می‌شـود، بلکه از طریق معانی فرهنگی و اجتماعی نیز ارزش می‌یابد؛ معانی‌ای که بر نحوه درک، اسـتفاده و برقراری رابطه جوامع شـهری با آب تأثیر می‌گذارند(Dieman و همکاران، ۲۰۲۴). باوجوداین، در ایران (به‌ویژه در مناطق دارای بافت فرهنگی و دینی غنی مانند اردبیل) این لایه‌های معنایی آب در پژوهش‌های جامعه‌شـناختی کمتر مورد توجه قرار گرفته اسـت. مطالعات داخلی بیشـتر بر سـطوح کلان بحران آب، از جمله حکمرانی، سـیاسـت‌گذاری و پیامدهای توسـعه‌ای، یا بر مسـائل فنی مانند تخصـیص و کمبود آب تمرکز داشـته‌اند (افسـری و همکاران، ۱۳۹۶؛ رهبرقاضـی و طالعی‌حور، ۱۴۰۳)، درحالی‌که معناهای نمادین آب در زندگی روزمره مردم (نظیر طهارت، برکت، قداسـت و پیوند با امر مقدس) کمتر کاوش شـده‌اند. این کم‌توجهی نظری و تجربی می‌تواند به شـکاف میان سیاست‌های رسمی مدیریت آب و ارزش‌ها و نگرش‌های بومی جوامع محلی بی‌انجامد و تحقق حکمرانی اجتماعی و مشـارکتی آب را با چالش مواجه سـازد (سـبزه‌ای و کولیوند، ۱۳۹۶؛ قاسمی و عبداللهی، ۱۴۰۳؛ شالچی و مهدیار، ۱۳۹۹).

در نتیجه، پرسـش اصـلی این پژوهش چنین صـورت‌بندی می‌شـود: ذهنیت معنوی مردم اردبیل نسـبت به آب چگونه شـکل گرفته اسـت و این معناها چه تأثیری بر رفتار مصـرفی، نگرش محیط‌زیستی و مشارکت اجتماعی آنان دارد؟ هدف این پژوهش آن اسـت که با واکاوی لایه‌های معنوی، فرهنگی و

نمادین آب در تجربه زیسته شهروندان اردبیل، به تبیین نقش این معناها در شکل‌دهی به الگوهای رفتاری، نگرش‌های محیط‌زیستی و شیوه‌های مشارکت اجتماعی در مدیریت منابع آب بپردازد. تحقق این هدف می‌تواند، از یک‌سو، به غنی‌تر شدن ادبیات جامعه‌شناسی آب (به‌ویژه در پیوند میان معنا، فرهنگ و حکمرانی) کمک کند و، از سوی دیگر، برای سیاست‌گذاران و مدیران محلی امکان طراحی و اجرای رویکردهای اجتماعی-مشارکتی مدیریت منابع آب را فراهم آورد که نه صرفاً مبتنی بر راه‌حل‌های فنی بر پایه مدیریت زیست‌بومی، بلکه همسو با ارزش‌ها، باورها و زمینه‌های فرهنگی ـ معنوی جوامع محلی باشد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و بر مبنای پدیدارشناسی تفسیری آلفرد شوتس انجام شده است. این رویکرد با تمرکز بر تجربه زیسته و معناهای ذهنی کنشگران، واقعیت اجتماعی را نه امری عینی و ایستا، بلکه برساخته‌ای بیناذهنی می‌داند که در بستر زندگی روزمره و «جهان زندگی» شکل می‌گیرد (Schutz، ۱۹۶۷؛ Schutz و Luckmann، ۱۹۷۳؛ Creswell، ۲۰۱۳). بر این اساس، هدف پژوهش تبیین علی رفتار نیست، بلکه فهم تفسیری تجربه زیسته و بازسازی ساختارهای معنایی کنش‌ها در زمینه‌های فرهنگی، اخلاقی و دینی است. معناهای مرتبط با آب در پیوند با تجربه، حافظه جمعی و تعامل اجتماعی (مفهوم «جهان زندگی» Schutz و Luckmann، ۱۹۷۳) تولید می‌شوند و تحلیل باتوجه‌به تمایز انگیزه‌های «از آنِ» و «برای» و مفهوم بیناذهنیت انجام می‌گیرد. داده‌های پژوهش حاضر از طریق مصاحبه‌های عمیق کیفی و گردآوری روایت‌های خودنوشت به دست آمده است. در این پژوهش، در مجموع ۱۶ نفر به‌عنوان مشارکت‌کننده از شهر اردبیل مورد مطالعه قرار گرفتند که با روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری انتخاب شدند؛ به‌این‌معنا که افرادی برگزیده شدند که دارای تجربه زیسته غنی، طولانی‌مدت و معنادار در زمینه مورد مطالعه بوده و توانایی بازاندیشی و روایت تجربه‌های خود را داشتند. مشارکت‌کنندگان از نظر جنسیتی شامل ۱۰ مرد (۶۲/۵ درصد) و ۶ زن (۳۷/۵ درصد)، ۲ نفر لیسانس، ۴ نفر دیپلم، ۱۰ نفر زیر دیپلم بودند. از منظر سنی، ۲ نفر (۱۲/۵ درصد) در بازه ۴۰ تا ۴۹ سال (کارمند)، ۷ نفر (۴۳/۷ درصد) در بازه ۵۰ تا ۵۹ سال (شغل آزاد) و ۷ نفر دیگر (۴۳/۷ درصد) در گروه سنی ۶۰ سال و بالاتر(بازنشسته) قرار داشتند؛ به‌گونه‌ای که بیش از ۸۷ درصد نمونه را افراد بالای ۵۰ سال تشکیل می‌دادند و داده‌ها بیشتر بر تجربه‌های زیسته نسل میان‌سال و سالمند استوار است. گردآوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری و داده‌ایی صورت گرفت.

روایت‌های خودنوشت به‌عنوان یکی از ابزارهای معتبر در پژوهش‌های پدیدارشناختی، امکان دسترسی عمیق به معناهای ذهنی، احساسات، ادراکات و تفسیرهای کنشگران از تجربه زیسته را فراهم می‌کنند (Van Manen، ۲۰۱۶؛ Riessman، ۲۰۰۸). این روایت‌ها نه‌تنها کنش‌های عینی، بلکه لایه‌های پنهان معنا، انگیزه، داوری‌های ارزشی و ابعاد اخلاقی و معنوی تجربه را آشکار می‌سازند و با تمرکز بر «چگونه تجربه‌شدن» پدیده، با منطق پدیدارشناسی تفسیری هم‌خوان هستند (Smith و همکاران، ۲۰۰۹)

تحلیل داده‌ها در این پژوهش به‌صورت مرحله‌ای و طبق منطق پدیدارشناسی تفسیری (Charmaz، ۲۰۱۴؛ Strauss و Corbin، ۱۹۹۸) انجام شد. در گام نخست، متن مصاحبه‌ها و روایت‌ها به‌طور مکرر خوانده شد تا درک کلی از ساختار تجربه زیسته و افق معنایی مشارکت‌کنندگان حاصل شود. سپس با استخراج واحدهای معنایی و اعمال تقلیل پدیدارشناختی، پیش‌فرض‌های پژوهشگر تعلیق و تمرکز بر تجربه آن‌گونه که زیسته شده است معطوف شد. در مرحله بعد، کدگذاری باز با بهره‌گیری از مفاهیم نزدیک به زبان مشارکت‌کنندگان انجام شد تا اصالت معنا حفظ شود. در ادامه، کدهای هم‌معنا در قالب مقوله‌های مفهومی تجمیع و الگوهای معنایی مشترک شناسایی شد. در نهایت، با کدگذاری گزینشی، یک مقوله هسته‌ای استخراج شد که سایر مقوله‌ها پیرامون آن سازمان یافت و ساختار معنایی تجربه را تبیین کرد.

به‌منظور افزایش اعتبار، اعتمادپذیری و انسجام تحلیل کیفی در این پژوهش، معیارهای پیشنهادی Lincoln و Guba (۱۹۸۵) و نیز رویکرد بازتابی در پدیدارشناسی تفسیری (Finlay، ۲۰۱۱) مدنظر قرار گرفت. در راستای مسأله مقاله که بر فهم تفسیری معناهای معنوی و اجتماعی آب در تجربه زیسته کنشگران محلی تمرکز دارد، فرایند تحلیل به‌گونه‌ای سامان یافت که پیوند میان داده‌ها و تفسیرهای پژوهشگر به‌صورت مستمر حفظ شود. به‌این‌منظور تمامی تفسیرها به‌طور مداوم به متن خام مصاحبه‌ها و روایت‌ها ارجاع داده شد تا تحلیل از زمینه تجربی و جهان زندگی مشارکت‌کنندگان فاصله نگیرد.همچنین، انسجام درونی میان واحدهای معنایی، کدها، مقوله‌ها و مقوله هسته‌ای مرتبط با ذهنیت معنوی آب به‌دقت بررسی و تضمین شد تا ساختار معنایی تجربه مشارکت‌کنندگان به‌صورت منسجم و قابل اتکا بازسازی شود. تحلیل داده‌ها در چارچوب نظری مشخص پدیدارشناسی تفسیری آلفرد شوتس انجام گرفت و از تفسیرهای تقلیل‌گرایانه، صرفاً روان‌شناسانه یا فروکاست تجربه زیسته آب به متغیرهای عینی و فنی پرهیز شد. افزون‌براین، موضع تفسیری پژوهشگر به‌صورت بازتابی مورد خودبازاندیشی مستمر مورد توجه قرار گرفت تا تأثیر پیش‌فرض‌ها، ارزش‌ها و پیش‌داوری‌های پژوهشگر به حداقل برسد.

نتایج و بحث

در چارچوب پدیدارشناسی تفسیری آلفرد شوتس، یافته‌های پژوهش حاضر نه بازنمایی واقعیتی عینی و بیرونی، بلکه بازسازی معناهای زیسته کنشگران در «جهان زندگی» آنان

تلقی می‌شـود. نقطـه عزیمـت تحلیـل، تجربـه زیسـتـه مشـارکت‌کنندگان اسـت و معناهای مرتبط با آب در بسـتری بدیهی، پیشـانظری و روزمره شـکل می‌گیرند؛ بسـتری که کنشـگران بر اسـاس آن کنش‌های خود را معنا می‌کنند و سامان می‌دهند. ازاین‌رو، آنچه در بخش یافته‌ها ارائه می‌شود، توصـیف، تحلیل و تفسـیر نحوه تجربه‌شـدن آب از منظر مشـارکت‌کنندگان اسـت، نه تبیین علّی رفتارها یا داوری هنجاری درباره آن‌ها.

یافته‌های توصـیفی پیش‌رو باتوجه‌به منطق شـوتسـی کنش معنادار و در افق بیناذهنیت ارائه می‌شـوند؛ به‌این‌معنا که تجربه‌های فردی مشـارکت‌کنندگان در زمینه‌ای اجتماعی، فرهنگی و دینی مشـترک فهم‌پذیر می‌شـوند. تحلیل روایت‌ها نشـان می‌دهد که چگونه معناهای شـکل‌گرفته از تجربه‌های گذشـته، در پیوند با کنش‌های کنونی و افق‌های آینده، به سـاختارهای نسـبتاً پایدار معنایی تبدیل شـده‌اند و نقش تنظیم‌کننده‌ای در نگرش‌ها و رفتارهای مرتبط با مصـرف و حفاظت از آب ایفا می‌کنند.

- **بازسازی پدیدارشناختی معنای پاکی و شست‌وشو در جهان زندگی کنشگران: از بدن زیسته تا نظم اخلاقی و بیناذهنی آب**

در این بخش، یافته‌های پژوهش در قالب پنج محور تحلیلی ارائه می‌شود که هر یک به بازسازی یکی از ابعاد تجربه زیسته کنشـگران از آب؛ پاکی و شسـت‌وشـو می‌پردازد. این محورها نشان می‌دهند چگونه معناهای اخلاقی و معنوی آب در جهان زندگی روزمره شـکل می‌گیرند و کنش‌های فردی را سـامان می‌دهند.

۱ .ناپاکی به‌مثابه وضعیت اخلاقی-روانی، نه صرفاً جسمانی

یافته‌ها نشـان می‌دهد که مشـارکت‌کنندگان ناپاکی را تنها به‌صـورت آلودگی فیزیکی تجربه نمی‌کنند، بلکه آن را حالتی اخلاقی و روانی می‌فهمند که با احساس سنگینی، اضطراب و ناآرامی همراه است. در چارچوب شوتس، این تجربه در «جهان زندگی» کنشـگر و بر پایه دانش ذخیره شـده فرهنگی و دینی معنا می‌یابد. بدن در اینجا بدن زیسته است؛ بدنی که حامل معنا اسـت و وضـعیت آن به‌طور مسـتقیم بر تجربه اخلاقی و عاطفی فرد اثر می‌گذارد. بنابراین، ناپاکی به‌عنوان وضـعیتی بدیهی و پیشـانظری تجربه می‌شـود که کنشـگر بدون تأمل نظری آن را ناسازگار با نظم روزمره زندگی تلقی می‌کند.

۲ .شست‌وشو به‌عنوان کنش معنادار اجتماعی

در روایت‌ها، شسـت‌وشـو نه یک رفتار بهداشـتی سـاده، بلکه کنشـی هدفمند و معنادار اسـت که برای بازگرداندن تعادل اخلاقی و روانی انجام می‌شـود. از منظر شـوتس، این کنش با انگیزه‌های «برای» (دسـتیابی به آرامش، رهایی از گناه) معنا می‌یابد، درحالی‌که انگیزه‌های «از آنِ» آن ریشـه در تجربه‌های گذشـته و درونی‌سـازی هنجارهای طهارت دارد. به‌این‌ترتیب، شسـت‌وشـو کنشـی اسـت که پیوند میان گذشـته زیسـته، وضعیت کنونی و افق کنش آینده را برقرار می‌سازد.

۳ .آب به‌عنوان نماد بیناذهنی پاکی و رهایی

آب در تجربه مشارکت‌کنندگان صرفاً یک ماده فیزیکی نیست، بلکه نمادی بیناذهنی از پاکی، تطهیر و تولد دوباره اسـت. این معنا نه فردی و شـخصـی، بلکه ریشـه‌دار در دانش جمعی و فرهنگی اسـت و ازاین‌رو برای دیگران نیز قابل فهم اسـت. در چارچوب شـوتس، همین بیناذهنیت امکان می‌دهد که تجربه فردی به‌مثابه تجربه‌ای اجتماعی تفسـیر شـود. آب در این معنا، واسطه‌ای میان جسم، روان و امر مقدس است و نقش محوری در بازسازی نظم معنایی جهان زندگی ایفا می‌کند.

۴ .زمان‌مندی و فضامندی تجربه پاکی

یافته‌ها نشـان می‌دهد که تجربه پاکی در پیوندی نزدیک با زمان و فضـا شـکل می‌گیرد. شـب و خواب به‌عنوان افق زمانی تجربه، نقطه تثبیت آرامش و رهایی است، و تمایز میان فضای عادی و فضـای مقدس (مانند مسجد) شـدت احسـاس ناپاکی یا پاکی را افزایش می‌دهد. این امر نشـان می‌دهد که کنش شسـت‌وشـو در جهان زندگی کنشـگر، در بسـتری زمان‌مند و فضامند معنا می‌یابد و تجربه زیسته را به ساختاری منسجم تبدیل می‌کند.

۵ .تیپ‌سازی اخلاقی: انسان ناپاک و انسان پاک

مشـارکت‌کنندگان تجربه خود را در قالب تیپ‌های اجتماعی معنا می‌کنند: «انسـان ناپاک» به‌مثابه فردی سـنگین، ناآرام و گناهکار، و «انسـان پاک» به‌عنوان فردی سـبک، آرام و آماده ارتباط با امر مقدس. مطابق نظریه شـوتس و طبق جدول (۱) این موارد حاصـل تعمیم تجربه‌های فردی در چارچوب دانش جمعی‌اند و به کنشگر امکان می‌دهند موقعیت خود را در نظم اجتماعی تشـخیص دهد. از این منظر، پاکی نه فقط یک وضـعیت فردی، بلکه معیاری اجتماعی برای ارزیابی خود و دیگران در جهان زندگی است.

بر اسـاس کدگذاری گزینشـی، روایت تفسـیری زیر به‌دسـت می‌آید: «در تجربه زیسـته مشـارکت‌کننده، ناپاکی بدن و لباس منجر به تنش روانی و احسـاس گناه، به‌ویژه در مواجهه با فضـای مقدس می‌شـود. کنش شسـتشـو با آب، نه صـرفاً به‌عنوان رفتار بهداشتی، بلکه به‌مثابه کنشی معنادار و نمادین عمـل می‌کنـد کـه از طریق آن، فرد بـه آرامش روانی، رهـایی اخلاقی و تعادل وجودی در جهان زندگی خود دست می‌یابد.»

مقوله هسـته‌ای نهایی: «تجربه تطهیر جسـمانی به‌عنوان سازوکار بازسازی آرامش روانی و اخلاقی در جهان زندگی دینی فرد»

جدول ۱- جامع پنج‌مرحله‌ای کدگذاری کیفی به شیوه پدیدارشناسی تفسیری

مرحله ۱: متن خام	مرحله ۲: واحد معنایی	مرحله ۳: کد باز	مرحله ۴: مقوله	مرحله ۵: کد گزینشی / مقوله هسته‌ای
لباس‌هایم کثیف است	آگاهی از کثیفی	آگاهی از ناپاکی ظاهری	تجربه ناپاکی	تطهیر جسمانی به‌مثابه دستیابی به آرامش اخلاقی و روانی
بدنم نیاز به شستشو دارد	ادراک ناپاکی بدن	درک ناپاکی بدن	تجربه ناپاکی	
استحمام نکنم	تعلیق شستشو	تعلیق کنش پاک‌سازی	کنش تطهیر (منفی)	
احساس می‌کنم بار سنگینی بر دوشم است	تجربه فشار روانی	احساس سنگینی روانی	تنش روانی	
باقی ماندن ناخوشایند است	نارضایتی وجودی	نارضایتی از وضعیت	تنش روانی	
حضور در مسجد	مواجهه با امر مقدس	حضور در فضای مقدس	امر مقدس و اخلاق	
احساس گناه درونی	درونی‌سازی قضاوت اخلاقی	گناه‌مندی درونی	امر مقدس و اخلاق	
با آب خود و لباس‌هایم را پاک می‌کنم	کنش شستشو	کنش تطهیر	کنش تطهیر (مثبت)	
آب احساس پاکی می‌دهد	معنا دادن به آب	نمادپردازی آب	نمادپردازی آب	
احساس آرامش به من دست می‌دهد	تغییر حالت روانی	آرامش روانی	پیامدهای تطهیر	
احساس سبک شدن دارم	رهایی وجودی	احساس سبک‌شدگی	پیامدهای تطهیر	
آخر شب می‌خواهم بخوابم	زمان‌مندی تجربه	تثبیت زمانی آرامش	آرامش نهایی	
با احساس خوشایندی می‌خوابم	آرامش پایدار	خواب آرام	آرامش نهایی	

- **معنابخشی دینی–فرهنگی به آب و نقش آن در شکل‌گیری تجربه زیسته، حافظه جمعی و رفتارهای روزمره**

در این بخش، یافته‌ها به بررسی لایه‌های دینی، فرهنگی و معنایی آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان می‌پردازد. تمرکز تحلیل بر این است که چگونه آب در جهان زندگی افراد، از خلال باورها، آیین‌ها، رفتارهای روزمره و روایت‌های جمعی، به پدیده‌ای چندبعدی و هویت‌ساز تبدیل می‌شود.

۱ .جایگاه آب در باورهای دینی، آیینی و فرهنگی افراد

یافته‌ها نشان می‌دهد که آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، جایگاهی فراتر از یک عنصر طبیعی یا مادی دارد و به‌مثابه یک پدیده مقدس، حیاتی و معنادار در جهان زندگی آنان فهم می‌شود. اغلب مصاحبه‌شوندگان، آب را به‌عنوان «نعمت خدا»، «رحمت الهی» و «بنیان حیات» توصیف کرده‌اند. در روایت‌ها، آب نه‌تنها شرط تداوم زندگی جسمانی، بلکه عنصر اساسی در تحقق دینداری روزمره تلقی شده است.

در سطح فرهنگی، آب با آیین‌ها و باورهای سنتی گره خورده است؛ از جمله جاری‌کردن آب پشت سر مسافر برای سفر بی‌خطر، ارزش‌گذاری مکانی خانه‌های نزدیک به چشمه یا قنات، و تلقی آب به‌عنوان نشانه خوش‌یُمنی و برکت در جوامع روستایی. در سطح دینی نیز، آب به‌طور مکرر با مفاهیمی چون طهارت، وضو، غسل و آمادگی برای ورود به فضای مقدس (مسجد، نماز، قرآن) پیوند خورده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که آب در جهان زندگی مشارکت‌کنندگان، واسطه‌ای میان جسم، روح و امر مقدس است.

۲ .پیوند آب با مفاهیم طهارت، برکت، حیات و رزق

تحلیل مصاحبه‌ها حاکی از آن است که میان آب و مفاهیم «طهارت، برکت، حیات و رزق» یک ارتباط مستقیم، بدیهی و غیرقابل‌تفکیک در ذهن مشارکت‌کنندگان وجود دارد. اکثر افراد به‌صراحت بیان کرده‌اند که بدون آب، نه پاکی ممکن است، نه زندگی، نه کشاورزی و نه روزی.

برای گروهی از مشارکت‌کنندگان، آب به‌طور مستقیم با رزق و روزی معنا می‌یابد؛ به‌گونه‌ای که قطع یا کمبود آب معادل قطع برکت و نابودی معیشت تلقی می‌شود. در کنار این نگاه معیشتی، بعد دینی نیز پررنگ است؛ آب به‌عنوان ابزار اصلی طهارت، شرط قبولی عبادت و زمینه‌ساز برکت الهی معرفی می‌شود. برخی مشارکت‌کنندگان حتی به چرخه‌ای معنایی اشاره کرده‌اند که در آن آب، وضو، نماز، دعا و طلب باران به‌صورت پیوسته یکدیگر را بازتولید می‌کنند.

در مجموع، آب در تجربه زیسته افراد، مفهومی چندلایه است که هم‌زمان حیات زیستی، پاکی اخلاقی و برکت الهی را دربرمی‌گیرد.

۳ .تأثیر معانی فرهنگی و مذهبی بر رفتار روزمره نسبت به آب

یافته‌ها نشان می‌دهد که معانی فرهنگی و مذهبی آب، تأثیر مستقیمی بر الگوهای رفتاری روزمره مشارکت‌کنندگان دارد. اغلب افراد، صرفه‌جویی در مصرف آب را نه‌فقط یک ضرورت اقتصادی یا زیست‌محیطی، بلکه یک وظیفه دینی و اخلاقی تلقی می‌کنند. اسراف آب در روایت‌ها به‌کرات به‌عنوان «گناه» توصیف شده و صرفه‌جویی، نشانه ایمان، شکرگزاری و احترام به نعمت الهی دانسته شده است.

بسیاری از مشارکت‌کنندگان به آموزه‌های دینی (مانند وضو با حداقل آب) یا توصیه‌های والدین در دوران کودکی اشاره کرده‌اند که نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای کنونی آنان داشته است. در عین حال، برخی افراد به ضعف فرهنگ‌سازی رسمی و انتقال ناقص این ارزش‌ها به نسل جدید اشاره کرده‌اند و بر ضرورت آموزش اجتماعی و خانوادگی تأکید داشته‌اند.

در مجموع، رفتارهایی مانند بستن شیر آب، استفاده حداقلی در وضو و شستشو، پرهیز از آلودگی منابع آبی و حساسیت نسبت به خشکسالی، همگی در چارچوب معنابخشی دینی-فرهنگی به آب قابل تفسیر است.

۴ .خاطرات، روایت‌ها و داستان‌های مذهبی-فرهنگی مرتبط با آب

یکی از پررنگ‌ترین یافته‌ها (جدول ۲)، حضور گسترده روایت‌های مذهبی در حافظه جمعی مشارکت‌کنندگان است. داستان کربلا و تشنگی امام حسین (علیه السلام)، حضرت عباس (علیه السلام) و طفلان اهل بیت، پرتکرارترین روایت در میان مصاحبه‌ها بوده و آب در این روایت‌ها به نماد مظلومیت، فداکاری و قداست تبدیل شده است. این خاطرات نه‌تنها جنبه تاریخی دارند، بلکه به‌طور فعال بر احساسات، نگرش‌ها و رفتارهای کنونی افراد نسبت به آب اثر می‌گذارند.

علاوه بر کربلا، روایت‌هایی چون داستان حضرت هاجر و اسماعیل و ظهور آب زمزم، داستان حضرت موسی و شکافته شدن دریا، و ماجرای حضرت نوح نیز در ذهن مشارکت‌کنندگان زنده است. در کنار روایت‌های دینی، خاطرات شخصی و جمعی مانند کمبود آب، خشکسالی، سیل، یا تجربه زندگی در کنار رودخانه و دریاچه (به‌ویژه دریاچه ارومیه) نقش مهمی در شکل‌دهی به معنای آب داشته است.

این یافته نشان می‌دهد که آب در جهان زندگی افراد، نه‌تنها یک واقعیت طبیعی، بلکه یک خاطره زیسته، یک روایت اخلاقی و یک نماد هویتی است.

به‌طورکلی، طبق جدول (۲) و یافته‌ها نشان می‌دهد که آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، عنصری است که در تقاطع مذهب، فرهنگ، معیشت و اخلاق قرار دارد. آب به‌عنوان نماد طهارت، حیات، رزق و رحمت الهی، رفتارهای روزمره افراد را سامان می‌دهد و از طریق روایت‌های مذهبی و خاطرات جمعی، به‌صورت بیناذهنی بازتولید می‌شود. از منظر پدیدارشناسی تفسیری شوتس، این معانی نه تحمیلی، بلکه برخاسته از جهان زندگی و دانش ذخیره‌شده کنشگران است.

مقوله هسته‌ای نهایی: «آب به‌عنوان پدیده‌ای مقدس، حیات‌بخش و اخلاق‌مند که در جهان زندگی دینی-فرهنگی افراد، رفتار، معیشت و کنش‌های روزمره آنان را سامان می‌دهد.»

جدول ۲- جامع پنج‌مرحله‌ای کدگذاری کیفی به شیوه پدیدارشناسی تفسیری

مرحله ۱: داده خام (گزیده اظهارات مشارکت‌کنندگان)	مرحله ۲: واحد معنایی	مرحله ۳: کد باز	مرحله ۴: مقوله	مرحله ۵: مقوله هسته‌ای
«آب برای ما مقدس است»، «نعمت خداست»، «رحمت الهی است»	قداست آب	آب به‌مثابه امر مقدس	قداست و معنویت آب	آب به‌عنوان پدیده‌ای مقدس و بنیادین در جهان زندگی دینی-فرهنگی
«آب نجاست را پاک می‌کند»، «بدون آب دینداری ناقص است»	پیوند آب و طهارت	آب به‌عنوان ابزار طهارت	طهارت دینی	
«وضو و غسل با آب»، «آمادگی برای نماز و مسجد»	آمادگی برای امر مقدس	آب و ورود به فضای مقدس	کارکرد آیینی آب	
«آب یعنی زندگی»، «بدون آب هیچ موجودی زنده نمی‌ماند»	آب و بقا	آب به‌مثابه منبع حیات	حیات زیستی	
«کشاورزی بدون آب ممکن نیست»، «رزق ما به آب وابسته است»	وابستگی معیشت به آب	آب و رزق و روزی	برکت و معیشت	
«باران که می‌آید امید می‌گیریم»	آب و امید	آب به‌عنوان رحمت الهی	برکت الهی	
«اسراف آب گناه است»، «همه در آب سهم دارند»	قضاوت اخلاقی مصرف آب	اسراف آب به‌مثابه گناه	اخلاق مصرف	
«با یک لیوان آب وضو بگیر»، «شیر آب را می‌بندیم»	الگوی مصرف حداقلی	صرفه‌جویی دینی	رفتار دینی-زیست‌محیطی	
«از کودکی به ما گفتند آب را هدر ندهید»	یادگیری بین‌نسلی	انتقال فرهنگی ارزش آب	جامعه‌پذیری دینی	
«داستان تشنگی امام حسین علیه السلام»	روایت مذهبی کربلا	آب به‌مثابه نماد مظلومیت	حافظه مذهبی	
»حضرت عباس علیه السلام و فرات»، «طفلان امام حسین علیه السلام»	رنج ناشی از بی‌آبی	بی‌آبی به‌عنوان ظلم	معنای اخلاقی آب	
«زمزم و حضرت اسماعیل»	نجات از طریق آب	آب به‌مثابه لطف خدا	روایت نجات‌بخش	
«سیل و بی‌آبی را تجربه کرده‌ایم»	خاطره جمعی آب	تجربه زیسته کمبود آب	حافظه جمعی	
«دریاچه ارومیه»، «خشکسالی»	زیست‌بوم و هویت	آب و هویت مکانی	زمینه زیستی-فرهنگی	
«آب را آلوده نکنید»، «قبل نوشیدن بسم‌الله بگویید»	احترام آیینی به آب	آیین‌مندی آب	احترام نمادین	

- **دگرگونی معنای آب در جهان زندگی معاصر: از قداست بیناذهنی تا مصرف ابزاری**

یافته‌های این بخش طبق جدول (۳) نشـان می‌دهد که معنای آب در تجربه زیسـته معاصـران دچار تحولی بنیادین شـده اسـت. تحلیل پدیدارشـناسـانه روایت‌ها آشـکار می‌سـازد که چگونه مدرن شـدن، کالایی شـدن و تضـعیف انتقال فرهنگی، نسـبت انسـان با آب را از رابطه‌ای اخلاقی–معنوی به رابطه‌ای کارکردی و مصرف‌محور سوق داده است.

۱ .کاهش قداست و معنویت آب در تجربه زیسته معاصران

یافته‌ها نشـان می‌دهد که از منظر اغلب مشـارکت‌کنندگان، قداسـت و معنویت آب در جامعه امروز به‌طور محسـوس کاهش یافته اسـت. بسـیاری از افراد، به‌ویژه در مقایسـه با گذشـته، بر این باورند که آب دیگر همچون گذشـته به‌عنوان نعمتی الهی و مقدس درک نمی‌شود، بلکه بیشتر به‌مثابه یک ابزار روزمره برای رفع نیـازهـای مصـرفی تلقی می‌گردد. این کاهش قداسـت، در روایت‌ها اغلب با عباراتی مانند «عادی شـدن آب»، «بی‌توجهی مردم» و «فراموشـی ارزش‌ها» توصـیف شده است.

از منظر مشارکت‌کنندگان، این تحول به‌ویژه در میان نسل‌های جوان‌تر پررنگ‌تر است؛ نسـلی که به دلیل دسـترسـی آسـان و دائمی به آب، تجربه زیسته‌ای از کمبود و سختی دستیابی به آن نداشـته و در نتیجه، رابطه عاطفی و معنوی ضـعیف‌تری با آب برقرار کرده است.

۲. نقش دسـترسـی آسـان و مدرن شـدن زیرسـاخت‌ها در دگرگونی معنا

یکی از یـافتـه‌هـای محوری پژوهش، نقش تعیین کننـده دسـترسـی آسـان، لوله‌کشـی سـراسـری و فناوری‌های مدرن در تغییر معنای آب اسـت. مشـارکت‌کنندگان به‌طور مکرر اشـاره کرده‌اند که در گذشـته، فرآیند دشـوار تأمین آب (از چشـمه، قنات، تلمبه یا تانکر) موجب شـکل‌گیری احسـاس احترام، صـرفه‌جویی و قداسـت نسـبت به آب می‌شـد. در مقابل، سهولت دسترسی امروزی، به کاهش احساس ارزشمندی و در نتیجه، افزایش مصـرف بی‌ملاحظه انجامیده اسـت. در این چارچوب، رابطه مسـتقیم میان «زحمت دسـتیابی» و «ارزش ادراک شده» به‌عنوان یکی از یافته‌های تفسیری مهم پژوهش قابل طرح است.

۳ .کالایی شـدن آب و غلبه «منطق رشـد اقتصـادی و مصـرف پایه»

یافته‌ها نشـان می‌دهد که بسـیاری از مشـارکت کنندگان، پولی شـدن آب را نقطه عطفی در افول معنویت آن می‌دانند. زمانی که آب به‌عنوان کالایی قابل خرید و فروش تعریف می‌شـود، «منطق رشـد اقتصـادی و مصـرف پایه» جایگزین منطق اخلاقی و دینی می‌گردد. عبـاراتی نظیر «پولش را می‌دهیم»، «حق مصـرف داریم» و «هر چقدر بخواهیم اسـتفاده می‌کنیم» در روایت‌ها، بازتاب‌دهنده این تغییر نگرش است.

در این وضـعیت، آب از یک «امانت الهی» به یک «دارایی شـخصـی» تبدیل شـده و این دگرگونی معنایی، زمینه‌سـاز اسـراف، مصـرف‌گرایی و کاهش حسـاسـیت اخلاقی نسـبت به پیامدهای محیط‌زیستی شده است.

۴ .تضعیف انتقال بین‌نسلی ارزش‌ها و نقش نهادها

یکی دیگر از یافته‌های مهم، ضعف در انتقال بین‌نسلی معانی دینی–فرهنگی آب اسـت. از منظر مشـارکت‌کنندگان ، نبود الگوی عملی از سـوی نهادهای رسـمی، باعث شـده پیام‌های فرهنگی و دینی درباره صـرفه‌جویی و احترام به آب، اثرگذاری لازم را نداشته باشد و به دسترسی به نسل‌های بعدی منتقل نشود.

همچنین معتقدند ضعف این نهادها موجب گسست ارزش‌ها در نسل جدید شده است.

۵ .پیامدهای رفتاری و محیط‌زیستی تحول معنا

تحلیل داده‌ها نشـان می‌دهد که تغییر معنای آب، پیامدهای مسـتقیمی بر رفتارهای روزمره و نگرش‌های زیسـت‌محیطی افراد داشته است. مشارکت‌کنندگان از افزایش اسراف، مصرف نمایشـی (مانند اسـتخرهای خانگی)، بی‌تفاوتی نسـبت به آلودگی آب و تخریب منابع طبیعی سـخن گفته‌اند. در این نگاه، آب زمانی که قداسـت خود را از دسـت می‌دهد، تخریب آن نیز از نظر اخلاقی کم‌اهمیت جلوه می‌کنـد. برخی مشـارکت‌کننـدگان تـأکید کرده‌انـد کـه در غیـاب بـاورهـای درونی‌شده، اخلاق زیست‌محیطی تضعیف خواهد شد.

۶ .دوگانگی در نگرش‌ها: تداوم اهمیت کارکردی آب

با وجود تأکید غالب بر کاهش قداست، یافته‌ها نشان می‌دهد که در میان برخی مشارکت‌کنندگان، اهمیت کارکردی و حیاتی آب همچنان پابرجا است. حتی کسانی که قداست معنوی آب را کاهش یافته می‌دانند، بر ضـرورت وجود آب برای زندگی، کشـاورزی و آبادانی تأکید کرده‌اند. این امر نشـان‌دهنده نوعی دوگانگی معنایی اسـت؛ به این معنا که آب از نظر کارکردی همچنان حیاتی اسـت، اما از نظر نمادین و اخلاقی، جایگاه پیشین خود را از دست داده است.

در مجموع همانطور که جدول (۳) نشـان می‌دهد که آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، در بستر مدرنیزاسیون، شهر مصـرفی، مادی‌گرایی و فشـارهای معیشـتی، دچار دگرگونی معنایی عمیق شـده اسـت. این دگرگونی، آب را از یک عنصـر مقدس، اخلاق‌مند و هویت‌ساز به منبعی مصرفی و اقتصادی تقلیل داده و پیامد آن، کاهش مسئولیت‌پذیری فردی و جمعی نسـبت به طبیعت و محیط زیسـت بوده اسـت. از منظر پدیدارشناسی تفسیری شوتس، این تحول بازتاب تغییرات در «جهان زندگی» و نظام بداهت‌های کنشگران است.

مقولـه هسـتـه‌ای نهـایی: «دگرگونی معنـای آب از پدیـده‌ای مقدس و اخلاق‌مند به منبعی کالایی، مصـرفی و اقتصـادی در بستر زندگی مدرن، که به تضـعیف مسئولیت فردی و تخریب رابطه انسان با طبیعت انجامیده است.»

جدول ۳- جامع پنج‌مرحله‌ای کدگذاری کیفی به شیوه پدیدارشناسی تفسیری

مرحله ۱: داده خام (گزیده اظهارات مشارکت‌کنندگان)	مرحله ۲: واحد معنایی	مرحله ۳: کد باز	مرحله ۴: مقوله	مرحله ۵: مقوله هسته‌ای
«قداست آب نسبت به قبل خیلی کمتر شده»	کاهش قداست	افول معنویت آب	کاهش قداست آب	**دگرگونی معنای آب از امر مقدس به منبع مصرفی در جهان زندگی مدرن**
«جوانان دیگر آب را مقدس نمی‌دانند»	شکاف نسلی	فاصله نسلی در معنابخشی	تغییر بین‌نسلی معنا	
«آب همیشه در دسترس است»	دسترسی آسان	آسانی دسترسی به آب	مدرن‌شدن دسترسی	
«قبلاً با زحمت آب می‌آوردیم»	زحمت تهیه آب	تجربه سختی دستیابی	تجربه زیسته گذشته	
«چون زحمتش کم شده احترامش هم کم شده»	رابطه زحمت–ارزش	کاهش ارزش به‌دلیل سهولت	زوال ارزش نمادین	
«آب پولی شده»	کالایی‌شدن	تبدیل آب به کالا	کالایی‌شدن آب	
«می‌گویند پولش را می‌دهیم»	«منطق رشد اقتصادی و مصرف پایه»	غلبه منطق پولی	اقتصادمحوری	
«همه‌چیز با پول سنجیده می‌شود»	مادی‌گرایی	غلبه مادی‌گرایی	مادی‌گرایی اجتماعی	
«معنویت در جامعه کم شده»	افول دینداری	کاهش معنویت اجتماعی	تضعیف باور دینی	
«دولت خودش رعایت نمی‌کند»	الگوی نهادی	بی‌اعتمادی نهادی	نقش ساختارها	
«زندگی آنقدر سخت شده که به این چیزها فکر نمی‌کنیم»	فشار معیشتی	اولویت معیشت بر معنا	فشار زندگی مدرن	
«آب فقط رفع نیاز است»	کارکرد ابزاری	نگاه ابزاری به آب	تقلیل کارکردی آب	
«صرفه‌جویی نمی‌کنند»	پیامد رفتاری	بی‌توجهی در مصرف	پیامدهای رفتاری	
«هدر دادن آب عادی شده»	عادی‌شدن اسراف	اسراف نهادینه	مصرف‌گرایی	
«طبیعت را هم تخریب می‌کنند»	سرایت نگرش	بی‌توجهی به طبیعت	تخریب محیط زیست	
«آب هم مثل بقیه کالاها شده»	هم‌ارزی کالایی	همسان‌سازی با کالا	ازبین‌رفتن تمایز نمادین	
«داشتن استخر نشانه طبقه بالا است»	مصرف نمایشی	مصرف برای خودنمایی	مصرف نمادین مدرن	
«قبلاً کنار آب بودن لذت داشت»	تغییر تجربه زیسته	زوال تجربه عاطفی	تغییر رابطه عاطفی با طبیعت	
«اگر قانون نباشد همه چیز نابود می‌شود»	فقدان مسئولیت درونی	وابستگی به اجبار بیرونی	ضعف اخلاق درونی	

- **پیوند معنویت، اخلاق و تجربه زیسته در شکل‌گیری رفتار مسئولانه نسبت به آب**

یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که رفتارهای زیست‌محیطی مرتبط با آب، در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، ریشه در شبکه‌ای از معانی معنوی، اخلاقی، فطری و تجربی دارد. تحلیل پدیدارشناسانه آشکار می‌سازد که چگونه دین، وجدان، تجربه کم‌آبی و فرآیندهای اجتماعی، به‌طور هم‌زمان در تنظیم مصرف آب نقش و کاهش قداست آب نقش ایفا می‌کنند.

۱ . درک معنوی آب به‌مثابه عامل بازدارنده اسراف

یافته‌ها نشان می‌دهد که اکثریت مشارکت‌کنندگان بر این باورند که درک معنوی و قدسی از آب، نقش مستقیم و تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری رفتارهای مسئولانه مصرفی دارد .آب زمانی که به‌عنوان «نعمت خداوند» یا «امانت الهی» درک می‌شود، به‌طور طبیعی با حساسیت اخلاقی بیشتری مصرف می‌شود. در این چارچوب، اسراف نه‌تنها رفتاری نادرست، بلکه نوعی گناه، ناسپاسی و تخطی اخلاقی تلقی می‌شود. بسیاری از مشارکت‌کنندگان تأکید کرده‌اند که اگر این باورها درونی شده باشد، فرد حتی در غیاب نظارت بیرونی نیز به‌صورت خودکنترلی رفتار می‌کند.

۲. ایمان دینی به‌عنوان چارچوب تنظیم رفتار محیط‌زیستی

بخش قابل توجهی از پاسخ‌ها نشان می‌دهد ایمان دینی، چارچوبی هنجاری برای رفتار محیط‌زیستی افراد فراهم می‌کند. از نگاه این گروه، آموزه‌های دینی درباره پرهیز از اسراف، حفظ نعمت‌ها و امانت‌داری انسان در برابر مخلوقات خداوند، مستقیمً بر نحوه مصرف آب و نگرش به محیط زیست اثرگذار است. در این دیدگاه، حفظ آب نه صرفاً یک عمل عقلانی، بلکه نوعی عبادت و انجام تکلیف دینی محسوب می‌شود که فرد را به رفتار مسئولانه سوق می‌دهد.

۳. نقش وجدان و فطرت

یافته‌ها نشان می‌دهد در کنار دیدگاه دینی، برخی مشارکت‌کنندگان منشأ رفتار مسئولانه را بیشتر در وجدان، فطرت انسانی و انسانیت می‌دانند. این افراد اگرچه به دین باور دارند، اما تأکید می‌کنند که آب را همه باید درست مصرف کنند. این یافته نشان‌دهنده تبیین رفتار محیط‌زیستی از لحاظ دینی و وجدان انسانی است.

۴. تجربه زیسته کم‌آبی به‌عنوان بیدارگر معنوی و اخلاقی

تقریباً تمام مشارکت‌کنندگان، تجربه شخصی کم‌آبی، خشکسالی، قطع آب یا مشاهده تخریب منابع آبی را عاملی عمیقاً تأثیرگذار بر نگرش و احساسات معنوی خود دانسته‌اند.

این تجربه‌ها احساساتی چون: عذاب وجدان؛ ترس از آینده؛ احساس ناسپاسی؛ غم، اندوه و دلهره؛ تصور قهر الهی یا آزمون الهی را در افراد برانگیخته است. این یافته نشان می‌دهد که اثرات کم‌آبی، آگاهی اخلاقی و معنوی افراد را فعال می‌کند و آنان را به بازاندیشی در رفتارهای گذشته و اصلاح شیوه مصرف سوق می‌دهد.

۵. خشکسالی به‌عنوان تهدید هویتی و فرهنگی

در برخی روایت‌ها، به‌ویژه درباره خشک شدن دریاچه‌ها و سدها، آب نه‌تنها یک منبع طبیعی، بلکه بخشی از هویت، فرهنگ و احساس تعلق مکانی تلقی شده است. خشک شدن این منابع، برای مشارکت‌کنندگان به‌مثابه از دست رفتن بخشی از زندگی، زیبایی و حتی رابطه با خداوند تعبیر شده است. این نگاه نشان می‌دهد که بحران آب می‌تواند پیامدهای فراتر از بُعد محیط‌زیستی داشته و ابعاد فرهنگی، معنوی و هویتی را نیز تحت تأثیر قرار دهد.

۶. نقش آموزش، خانواده و نهادهای اجتماعی

یافته‌ها طبق جدول (۴) تأکید می‌کند که آموزش معنوی و اخلاقی از دوران کودکی نقش اساسی در شکل‌گیری رفتارهای مسئولانه نسبت به آب دارد. مشارکت‌کنندگان به نقش خانواده، مدرسه، مسجد و رسانه‌ها در نهادینه‌سازی احترام به آب اشاره کرده‌اند. آموزش، از دید آنان، زمانی اثربخش است که با الگوی عملی، تجربه زیسته و باورهای درونی شده همراه باشد.

در مجموع، یافته‌های این محور طبق جدول (۴) نشان می‌دهد که معنویت، ایمان دینی، وجدان اخلاقی و تجربه زیسته آب درهم‌تنیده‌اند و به‌صورت شبکه‌ای، رفتارهای اجتماعی افراد در مصرف و حفاظت از آب را شکل می‌دهند. آب زمانی که از یک کالای مصرفی به یک نعمت مقدس و امانت اخلاقی تبدیل می‌شود، زمینه‌ساز مسئولیت‌پذیری فردی و جمعی خواهد بود.

مقوله هسته‌ای نهایی: «درک معنوی، دینی و اخلاقی از آب– چه مبتنی بر مذهب و چه بر وجدان و فطرت انسانی–نقش محوری در شکل‌گیری رفتارهای مسئولانه اجتماعی نسبت به مصرف و حفاظت از منابع آبی دارد.»

جدول ٤- جامع پنج‌مرحله‌ای کدگذاری کیفی به شیوه پدیدارشناسی تفسیری

مرحله ۱: داده خام (گزیده اظهارات مشارکت‌کنندگان)	مرحله ۲: واحد معنایی	مرحله ۳: کد باز (Open Code)	مرحله ۴: مقوله (Category)	مرحله ۵: مقوله هسته‌ای (Selective Code)
«اگر آب را نعمت خدا بدانیم در نگهداری از آن کوتاهی نمی‌کنیم»	آب به‌عنوان نعمت الهی	نعمت الهی بودن آب	ایمان دینی و رفتار زیست‌محیطی	**درک معنوی آب به‌عنوان تنظیم‌کننده رفتار اجتماعی**
«به خدا و نعمت‌هایش معتقد باشی، آب را هدر نمی‌دهی»	پیوند ایمان و مصرف آب	ایمان بازدارنده اسراف	ایمان دینی و اخلاق مصرف	
«هر قطره آب ارزش دارد، این درک ما را وادار به حفظ منابع می‌کند»	ارزشمندی ذاتی آب	قداست و ارزش هر قطره آب	معنویت و مسئولیت‌پذیری	
«وقتی پای وجدان وسط می‌آید، بدون فکر از آب استفاده نمی‌کنیم»	نقش وجدان در مصرف	وجدان اخلاقی	اخلاق فردی و فطرت	
«دین ما را به اسراف نکردن توصیه کرده است»	آموزه‌های دینی	نهی دینی از اسراف	چارچوب هنجاری دین	
«من رفتارم نسبت به آب به انسانیت ربط دارد نه دین»	استقلال اخلاق از دین	فطرت و انسانیت	اخلاق فطری	
«اگر کسی بی‌آبی کشیده باشد، رفتارش تغییر می‌کند»	تجربه کم‌آبی	تجربه زیسته تشنگی	تجربه زیسته و آگاهی اخلاقی	
«خشکسالی آدم را به توبه و اصلاح رفتار می‌کشاند»	کم‌آبی به‌مثابه هشدار	احساس تقصیر و توبه	بیداری اخلاقی–معنوی	
«خشک شدن دریاچه باعث می‌شود احساس کنیم خدا قهر کرده»	تفسیر معنوی بحران	قهر الهی	معنابخشی دینی به بحران	
«وقتی آب قطع می‌شود، قدرش را بیشتر می‌دانیم»	فقدان آب	آگاهی در فقدان	تجربه زیسته کم‌آبی	
«باید از بچگی در مدرسه آموزش داده شود»	نقش آموزش	آموزش معنوی	جامعه‌پذیری ارزشی	
«در خانواده به ما می‌گفتند آب نعمت خداست»	انتقال بین‌نسلی ارزش‌ها	آموزش خانوادگی	نهاد خانواده	
«حفظ آب نوعی عبادت است»	رفتار دینی	عبادت بودن حفاظت آب	معنویت عملی	
«اگر ایمان قوی باشد، رفتار زیست‌محیطی هم خوب است»	رابطه ایمان و عمل	ایمان و مسئولیت	پیوند باور و کنش	
«اسراف آب خدا را خوش نمی‌آید»	قضاوت اخلاقی–دینی	گناه اسراف	اخلاق دینی	

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با اتکا بر رویکرد پدیدارشناسی تفسیری آلفرد شوتس، کوشید معنای آب را نه به‌مثابه یک واقعیت عینی و صرفاً فیزیکی، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای زیسته، معنامند و بیناذهنی در جهان زندگی کنشگران اجتماعی بازسازی کند. این رویکرد، همسو با تأکید شوتس بر «جهان زندگی» و «دانش

ذخیره شـــده روزمره»، امکان فهم آب را در بســـتر تجربه‌های بدیهی، فرهنگی و اخلاقی افراد فراهم می‌سازد.

در این چارچوب، آب نه صـــرفاً یک منبع طبیعی یا کالای زیستی، بلکه عنصری است که در تقاطع بدن زیسته، اخلاق، دین، حافظه جمعی، تجربه‌های تاریخی و ســـاختارهای اجتماعی معنا می‌یابد؛ امری که با تأکید پژوهش‌های جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی آب بر چندبعدی بودن این پدیده تطابق دارد. یافته‌ها نشـــان می‌دهد که معناهای نسبت‌داده‌شده به آب، نقشی بنیادین در تنظیم کنش‌های فردی و جمعی مرتبط با مصرف، حفاظت و مواجهه اخلاقی با محیط‌زیســـت ایفا می‌کنند؛ نکته‌ای که در ادبیات نوین مدیریت آب نیز به‌عنوان پیوند میان ابعاد فنی، اجتماعی و فرهنگی مدیریت منابع آبی مورد تأکید قرار گرفته است.

نخستین سطح از نتایج پژوهش، به بازسازی پدیدارشناختی تجربه پاکی، ناپاکی و شست‌وشو اختصاص داشت. تحلیل‌ها نشان داد که ناپاکی در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، صرفاً وضعیتی جسمانی یا بهداشتی نیست، بلکه حالتی اخلاقی-روانی اســـت که با احســـاس ســـنگینی، اضـــطراب، گناه و ناهماهنگی با نظم روزمره زندگی همراه می‌شود. این برداشت با تأکید پدیدارشناسی بر بدن به‌مثابه «بدن زیسته» همخوان اســـت. بدنی که حامل معنا اســـت و وضـــعیت آن مســـتقیماً تجربه اخلاقی و عاطفی فرد را شکل می‌دهد. از منظر شوتس، این تجربه‌ها در سطح بداهت‌های جهان زندگی رخ می‌دهند و کنشگر بدون تأمل نظری، آن‌ها را به‌عنوان وضعیتی «نابهنجار» یا «ناهمساز» درک می‌کند.

در ادامه، شـــســـت‌وشـــو با آب در روایت‌ها به‌عنوان کنشـــی معنادار، هدفمند و اجتماعی ظاهر شـــد؛ کنشـــی که نه‌تنها پاســـخی به آلودگی جســـمانی، بلکه ســـازوکاری برای بازســـازی آرامش روانی، رهایی اخلاقی و بازگشـــت به تعادل وجودی اســـت. این یافته با تمایز شـــوتس میان انگیزه‌های «از آنِ» و «برای» قابل تبیین است؛ به‌گونه‌ای که شســـت‌وشـــو ریشـــه در تجربه‌های پیشـــین، درونی‌ســـازی هنجارهای دینی و فرهنگی و دانش ذخیره‌شـــده دارد و هم‌زمان معطوف به دســـتیابی به آرامش، خواب مطلوب و آمادگی برای مواجهه با امر مقدس است.

در این میـــان، آب بـــه‌عنوان عنصـــر محوری تجربـــه تطهیر، جـــایگـــاهی نمـــادین و بینـــاذهنی می‌یـــابـــد. آب در تجربـــه مشـــارکت‌کنندگان صـــرفاً ماده‌ای فیزیکی نیســـت، بلکه نماد مشـــترک پاکی، تطهیر، تولد دوباره و رهایی اســـت؛ نمادی که معنای آن نه فردی، بلکه ریشـــه‌دار در دانش جمعی و فرهنگی اســـت و ازاین‌رو برای دیگران نیز قـــابـــل فهم و انتقـــال‌پـــذیر می‌باشـــد. این ویژگی، دقیقاً همان «بیناذهنیت» مورد نظر شـــوتس اســـت که امکان اشـــتراک معنا در جهان اجتماعی را فراهم می‌کند. یافته‌های روان‌شـــناســـی محیطی درباره اثرات آرام‌بخش و ترمیمی آب نیز این تجربه زیسته را تأیید می‌کنند. یافته‌ها همچنین نشان داد که تجربه پاکی و ناپاکی در پیوندی تنگاتنگ با زمان‌مندی و فضـــامندی شـــکل می‌گیرد. شـــب و خواب به‌عنوان افق زمانی تجربه، نقطه تثبیت آرامش و رهایی است و فضـــاهای مقدس مانند مسجد، شدت تجربه اخلاقی ناپاکی یا ضـــرورت تطهیر را افزایش می‌دهند. این امر با تأکید پدیدارشـــنـــاســـی بر زمان‌مندی و مکان‌مندی تجربه زیســـتـــه همسو است.

در ســـطحی گســـترده‌تر، پژوهش نشـــان داد که آب در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، جایگاهی بنیادین در باورهای دینی، آیینی و فرهنگی دارد. آب بـــه‌عنوان «نعمـــت خـــدا»، «رحمـــت الهی» و «بنیان حیات» فهم می‌شـــود و واســـطه‌ای میان جســـم، روح و امر مقدس تلقی می‌گردد. این معناها در قالب دانش فرهنگی و دینی انباشـــتـــه شـــده و از طریق آیین‌ها، خانواده و نهادهای اجتماعی بازتولید می‌شـــوند؛ امری که با یافته‌های مطالعات انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی آب هم‌راستا است.

نقش حافظه جمعی و روایت‌های مذهبی در این میان بســـیار برجســـته اســـت. داســـتان‌هایی چون تشـــنگی کربلا، حضـــرت عباس(علیه الســـلام)، زمزم و روایات قرآنی، آب را به نمادی اخلاقی و هویتی تبدیل کرده‌اند که فراتر از زمان تاریخی، در زندگی روزمره کنشگران حضور فعال دارد. این روایت‌ها، مطابق با رویکردهای روایت‌محور در پژوهش‌های کیفی، احســـاســـات، نگرش‌ها و رفتارهای کنونی افراد را شکل می‌دهند.

با این حال، یکی از مهمترین نتایج پژوهش، آشـــکارســـازی دگرگونی معنای آب در جهان زندگی معاصـــر اســـت. یافته‌ها نشـــان می‌دهد که در بســـتر مدرنیزاســـیون، شـــهر مصـــرفی، دسترسی آسان، کالایی شدن و فشارهای معیشتی، قداست و معنویت آب به‌طور محسوسی کاهش یافته است. آب از یک امانت الهی و عنصر اخلاق‌مند، به منبعی مصرفی و اقتصادی تقلیل یافته اســـت؛ وضـــعیتی که در ادبیات «هیدرومدرنیته» و «قدرت مایع» نیز مورد اشاره قرار گرفته است.

رابطه مستقیم میان سهولت دسترسی و کاهش ارزش ادراک شـــده آب، با یافته‌های پژوهش‌های شـــهری و اجتماعی آب همخوان است؛ به‌گونه‌ای که فاصله گرفتن افراد از فرایند تولید و تأمین آب، حســـاســـیت اخلاقی نســـبت به مصـــرف را کاهش می‌دهد. در این وضـــعیت، «منطق رشـــد اقتصـــادی و مصـــرف پایه» جایگزین منطق اخلاقی می‌شود و آب از «امانت مشترک» به «دارایی شخصی» تبدیل می‌شود.

در عین حال، یافته‌ها نوعی دوگانگی معنایی را نیز آشـــکار می‌کند. حتی در شـــرایط افول قداســـت، اهمیت زیســـتی و حیاتی آب همچنان پابرجا است؛ اما این اهمیت الزاماً به رفتار مسئولانه منجر نمی‌شود. این شکاف میان «اهمیت کارکردی» و «معنای اخلاقی» یکی از چالش‌های اصـــلی مدیریت پایدار آب در ایران و ســـایر جوامع معاصـــراســـت. در نهایت، طبق جدول (۵) نتایج نشـــان داد که رفتارهای مســـئولانه نســـبت به آب، در تجربه زیســـته مشـــارکت‌کنندگان، حاصـــل شـــبکه‌ای درهم تنیده از معنویت، ایمـــان دینی، وجـــدان اخلاقی، فطرت انسانی و تجربه زیسته کم‌آبی است. درک معنوی آب به‌عنوان نعمت الهی یا امانت اخلاقی، نقش بازدارنده‌ای در برابر اسراف ایفا می‌کند و نوعی خودکنترلی درونی ایجاد می‌نماید؛ یافته‌ای

که با پژوهش‌های رفتاری و روان‌شـــناختی حوزه امنیت آب همســو اســت. تجربه زیســته کم‌آبی و خشـکســالی، به‌عنوان بیدارگر اخلاقی و معنوی، نقش مهمی در بازاندیشـی نگرش‌ها و اصلاح رفتارها دارد. این یافته با پژوهش‌های جامعه‌شناختی بحران آب در ایران همخوان اســت که بحران را نه فقط فنی، بلکه فرهنگی، نهادی و اخلاقی می‌دانند. در جمع‌بندی نهایی طبق جدول (۵) می‌توان گفت آب در جهان زندگی کنشـــگران در شـهر اردبیل، پدیده‌ای چندلایه و معنادار اسـت که فهم آن بدون توجه به تجربه زیســـته، دانش فرهنگی، روایت‌هـا و سـاختارهای اجتماعی ممکن نیسـت. از منظر پدیدارشـناسـی تفسـیری شـوتس، هرگونه سـیاسـت‌گذاری و حکمرانی آب، اگر از درک جهان زندگی کنشـگران غفلت کند، با شـکسـت مواجه خواهد شـد؛ امری که ادبیات نوین حکمرانی اجتماعی آب نیز بر آن تأکید دارد.

جدول ۵- جمع‌بندی جامع یافته‌ها، مقوله‌های هسته‌ای و دلالت‌های تفسیری

محور تحلیلی	پیامد رفتاری-اجتماعی	دلالت تفسیری شوتسی	مقوله هسته‌ای	معنای زیسته اصلی
بدن، ناپاکی و شست‌وشو	گرایش به شست‌وشوی معنادار	بدن زیسته و بداهت‌های فرهنگی	تطهیر به‌عنوان بازسازی آرامش	ناپاکی به‌مثابه وضعیت اخلاقی-روانی
آب و نمادپردازی	پیوند جسم، روان و امر مقدس	معناهای مشترک فرهنگی	آبِ بیناذهنی	آب به‌عنوان نماد پاکی و رهایی
دین و فرهنگ	رفتار دینی-اخلاقی در مصرف	دانش ذخیره‌شده دینی-فرهنگی	آب مقدس و حیات‌بخش	آب به‌مثابه نعمت الهی
حافظه جمعی	حساسیت اخلاقی به بی‌آبی	بیناذهنیت و تیپ‌سازی	آبِ هویتی	روایت‌های مذهبی و تاریخی
مدرنیته	اسراف و مصرف‌گرایی	تغییر جهان زندگی	تقلیل معنای آب	افول قداست و کالایی‌شدن
اخلاق و رفتار	حفاظت مسئولانه از آب	خودکنترلی درونی	معنویت تنظیم‌کننده کنش	ایمان، وجدان و تجربه کم‌آبی

بر اساس یافته‌های این پژوهش و باتوجه‌به فهم پدیدارشناسانه معنای آب در جهان زندگی کنشـگران، می‌توان پیشـنهادها و جهت‌گیری‌های سیاستی زیر را ارائه کرد:

- بازمعنابخشـی فرهنگی و اخلاقی آب در سـیاسـت‌گذاری عمومی شهر اردبیل (سیاست‌های آب باید فراتر از رویکردهای موجود، بر احیای معنای اخلاقی، فرهنگی و دینی آب تمرکز کنند. بهره‌گیری آگاهانه از مفاهیمی مانند امانت‌داری، نعمت الهی و مسئولیت بین‌نسلی می‌تواند به درونی‌شدن رفتارهای مسئولانه کمک کند.)
- تقویت آموزش مبتنی بر تجربه زیسـته و روایت‌های فرهنگی-دینی در شهر اردبیل (برنامه‌های آموزشی در مدرسه، رسـانه و نهادهای دینی باید از آموزش‌های انتزاعی فاصـله گرفته و با استفاده از روایت‌ها، خاطرات تاریخی (سوابق تمدنی در سـرزمین و تجارب متاخر در دهه‌های گذشـته در ایران و جهان)، تجربه‌های کم‌آبی و مثال‌های زیسـته، پیوند عاطفی و اخلاقی نسل جدید با آب را تقویت کنند.)
- هم‌سوسـازی سـیاسـت‌های اقتصـادی با ارزش‌های اخلاقی (ضروری است سیاست‌ها و مدیریت مصرف به‌گونه‌ای طراحی شـوند که «منطق رشـد اقتصـادی و مصـرف پایه» در تعارض با منطق اخلاقی قرار نگیرد و پیامد آن، عادی‌سـازی اسـراف نباشد.)
- تقویت الگوی حکمرانی اجتماعی و مشـارکتی آب (مشـارکت فعال شـهروندان، جوامع محلی و نهادهای مدنی شـهر اردبیل در تصـمیم‌گیری‌های آبی، می‌تواند اعتماد اجتماعی را افزایش داده و مسـئولیت‌پذیری جمعی نسـبت به حفاظت از آب را تقویت کند.)

سپاسگزاری

مقاله مسـتخرج از طرح پژوهشـی دانشـگاه محقق اردبیلی (شماره: ۱۴۰۴/د/۹/۲۶۴۷۷ به تاریخ: ۱۴۰۴/۱۱/۲۰) است.

منابع

افسری، عبدالحمید، حاجی ناصری، سعید، فاضلی، محمد و فیرحی، داود. (۱۳۹۶). مدلِ داده‌بنیاد بررسـی جامعه‌شـناختی حکمرانی آب در بحرانِ دریاچه‌ی ارومیه. مطالعات راهبردی سـیاسـتگذاری عمومی، ۷ (۲۵)، ۵۳-۷۲.
https://sspp.iranjournals.ir/article_29726.html

سـبزه‌ای، محمدتقی، و کولیوند، شـکیبا. (۱۳۹۶). بررسـی جامعه شـناختی مسـاله اجتماعی آب در ایران با نگرش توسـعه پایدار. فصـلـنـامـه عـلـوم اجـتـمـاعـی، ۲۴، ۴۰۴-۴۳۳.
https://doi.org/10.22054/qjss.2017.7924

محمودی، مریم، میرزایی، حسـین، یوسـفی، علی، و فاضـلی، محمد. (۱۴۰۴). بررسـی جامعه شـناختی بحران آب در ایران: رویکردی تاریخی نهادی به علل ورود دولت به مدیریت منابع آب ایران در دوران معاصـر. فصـلنامه آب و توسـعه پایدار. ۱۲ (۲)، ۱۹-۳۴.
https://doi.org/10.22067/jwsd.v12i2.2412-1388

هاشـمی، سـید مختار. (۱۴۰۱). اصـول هیدرواجتماعی: ارتقاء از چرخه هیدرولوژی به چرخه هیدرواجتماعی. فصـلنامه آب و توسـعه پـایـدار، ۹ (۱)، ۱۴۵-۱۴۸.
https://jwsd.um.ac.ir/article_42616.html

قاسـمی، محمود و عبداللهی، عظیمه السـادات. (۱۴۰۳). واکاوی همزیسـتی جمعی و حکمرانی اجتماعی آب (مطالعه شـهروندان سـمیرمی). پژوهش‌های راهبردی مسـائل اجتماعی، ۱۳ (۱)، ۱۰۱-۱۳۰.
https://doi.org/10.22108/srspi.2024.139147.1939

رهبرقاضـی، محمودرضـا، و طالعی حور، رهبر. (۱۴۰۳). دلایل و پیامدهای بحران آب در ایران: ارائه یک روش نظریه‌پردازی داده بنـیـاد. فصـلـنـامـه عـلـمـی راهـبـرد، ۳۳ (۳)، ۴۸۳-۵۰۸.
https://doi.org/10.22034/rahbord.2024.472687.1709

شالچی، وحید، و مهدیار، میثم. (۱۳۹۹). بازتاب مقولات محیط‌زیستی در رویکردهای نظری جامعه شـناسـیِ ایران و نسـبت آن با ریشه‌های بحران آب در ایران. دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران، ۷ (۱۳)، ۱۰۷-۵۳.
https://doi.org/10.22054/qjik.2021.55653.1231

Abdullaev, I., & Mollinga, P. P. (2010). The socio-technical aspects of water management: Emerging trends at the intersection of engineering and social sciences. Water Alternatives, 3(2), 266–280. https://doi.org/10.3390/w2010085

Charmaz, K. (2014). Grounded Theory in Global Perspective: Reviews by International Researchers: Reviews by International Researchers. Qualitative Inquiry, 20(9), 1074-1084. https://doi.org/10.1177/1077800414545235

Conway, D. (2024). Water on the mind: Mapping behavioral and psychological research on water security. WIREs Water, 11(6), Article e1755. https://doi.org/10.1002/wat2.1755

Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (3rd ed.). Sage Publications. 3rd ed. Thousand Oaks, California, USA. https://www.google.com/books/edition/Qualitative_Inquiry_and_Research_Design/Ykruxor10cYC?hl=en

Dieman, J., Smith, L., & van der Meer, E. (2024). The paradox of water value: Cultural, social and economic dimensions of urban water use. Water International, 49(1), 35–52. https://share.google/I1TgqqBLpHefmThI1

Finlay, L. (2011). Phenomenology for therapists: Researching the lived world. Wiley-Blackwell. First edition. Chichester, UK. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781119975144

Latour, B. (2005). Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory. Oxford University Press. First edition. Oxford, UK. https://academic.oup.com/book/52349

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage Publications. First edition. Beverly Hills, California, USA. https://www.google.com/books/edition/Naturalistic_Inquiry/2oA9aWlNeooC?hl=en

March, H. (2016). Liquid power: contested hydro-modernities in twentieth-century Spain by Erik Swyngedouw. Area, 48(2), 254-255. https://hdl.handle.net/10609/85246

Mazzucato, M., & Zaqout, M. (2024). Rethinking the global water challenge through a common good lens. UCL Institute for Innovation and Public Purpose, Working Paper Series (IIPP WP 2024-06). London, UK. https://www.ucl.ac.uk/bartlett/public-purpose/publications/2024/mar/rethinking-global-water-challenge-through-common-good-lens

Riessman, C. K. (2008). Narrative methods for the human sciences. Sage Publications. Thousand Oaks, California, USA. https://books.google.com/books?id=DfAgxwF0GnQC&newbks=0&hl=en&source=newbks_fb

Schulz, P., & Gros, A. (2024). Toward a Sociology of Water: Reconstructing the Missing “Big Picture” of Social Water Research. Water, 16 (13), 1792 – https://doi.org/10.3390/w16131792

Schutz, A. (1967). The phenomenology of the social world (G. Walsh & F. Lehnert, Trans.). Northwestern University Press. First edition. Evanston, Illinois, USA. https://bccibank-insights.com/sites/default/files/uploads/files/The%20Phenomenology%20of%20the%20Social%20World_0.pdf

Schutz, A., & Luckmann, T. (1973). The structures of the life-world, Vol. 1. Northwestern University Press. Reprint edition. Evanston, Illinois, USA. https://nupress.northwestern.edu/9780810108332/the-structures-of-the-life-world/

Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research. Sage Publications. London, UK. https://doi.org/10.1080/14780880903340091

Strang, V. (2020). Re-imagining the river: New environmental ethics in human engagements with water. One Earth, 2(3), 204–206. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.02.011

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.). Sage Publications. Thousand Oaks, California, USA. https://methods.sagepub.com/book/mono/basics-of-qualitative-research/toc#_

Van Manen, M. (2016). Researching lived experience: Human science for an action-sensitive pedagogy (2nd ed.). Routledge. London and New York, UK and USA. https://www.routledge.com/Researching-Lived-Experience-Human-Science-for-an-Action-Sensitive-Pedagogy/vanManen/p/book/9781629584164

Wateau, F. (2011). Water, societies and sustainability: A few anthropological examples of non-market water values. Policy and Society, 30(4), 257–265. https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2011.10.004

Woodhouse, P., & Muller, M. (2017). Water governance–An historical perspective on current debates. World Development, 92, 225–241. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.11.014